

Dyskurs i jego odmiany

NR 3460

Dyskurs i jego odmiany

pod redakcją

Bożeny Witosz, Katarzyny Sujkowskiej-Sobisz i Ewy Ficek

Redaktor serii: Językoznawstwo Polonistyczne
Bożena Witosz

Recenzenci
Barbara Kudra
Paweł Nowak

Spis treści

Wprowadzenie (<i>Bożena Witosz, Katarzyna Sujkowska-Sobisz, Ewa Ficek</i>)	9
--	---

Część pierwsza

Mapy, sieci, konstelacje — techniki reprezentacji przestrzeni dyskursu

Stanisław Gajda	
Współczesna polska przestrzeń dyskursywna	15
Bożena Witosz	
Czy potrzebne nam typologie dyskursu?	22
Irena Szczepankowska	
Konstelacja dyskursów związanych tematycznie i funkcjonalnie ze sferą prawa — próba typologii	31

Część druga

Dyskursy instytucjonalne — odmiany, przemiany i translokacje

Mariusz Rutkowski	
Dyskurs urzędowy w ramach dyskursu instytucjonalnego	43
Ewa Malinowska	
Dyskurs urzędowy w mediach elektronicznych	54
Jolanta Nocoń	
Dyskurs edukacyjny w Internecie	62
Maria Wojtak	
O dyskursie religijnym, jego osobliwościach i przeobrażeniach	71

Katarzyna Wyrwas	
Opowiadanie w dyskursie homiletycznym. Uwagi wstępne	86
Ewa Ficek	
Językowe manifestacje dyskursu terapeutycznego (na wybranych przykładach)	95
Beata Duda	
Współczesny <i>flâneur</i> ? Postać spacerowicza w dyskursie turystycznym	103

Część trzecia

Dyskursy wspólnot ideologicznych, etnicznych i kulturowych

Katarzyna Kłosińska	
Opozycja jako podstawowe tworzywo dyskursów politycznych	113
Irena Kamińska-Szmaj	
U źródeł politycznego dyskursu dominującego w czasach PRL	121
Marzena Makuchowska	
Kreacyjny charakter dyskursów o aborcji	132
Bernadetta Ciesek	
Relacje interdyskursywne w przestrzeni dyskursu feministycznego	146
Janina Labocha	
Zaolziański dyskurs tożsamości etnicznej	156
Iwona Wowro	
Regionalny dyskurs humorystyczny na przykładzie śląskich i góralskich dowcipów o małżeństwie	166

Część czwarta

Dyskursy medialne i dyskursy w mediach

Bogusław Skowronek	
Dyskurs filmowy jako odmiana dyskursu medialnego	189
Beata Grochala	
Charakterystyka medialnego dyskursu sportowego	200
Iwona Loewe	
Logowizualność, czyli słowo pisane w dyskursie telewizyjnym	210
Ewa Szkudlarek-Śmiechowicz	
Kategoria nadawcy w telewizyjnym dyskursie politycznym	224
Marta Smykała	
Boso przez świat (według blondynki), podróże kulinarne i z żartem, pieprz, wanilia i losy kobiet na krańcu świata, czyli o zmianie form relacjonowania podróży na podstawie wybranych audycji radiowych i programów telewizyjnych	234

Barbara Bogołębska	
Przenikanie się dyskursów dziennikarskich i medialnych	244
Grażyna Habrajska	
Dyskurs publicystyczny. Moduły informacyjne w procesie interpretacji tekstu	254
Maria Krauz	
Hiperstruktura, klastry tekstów czy dyskurs krytyczny — recenzja prasowa w grupie tekstów towarzyszących	261

Część piąta

Dyskursy o... — temat jako wyznacznik dyskursu

Łukasz Kumiega	
Odmiany dyskursu o gentryfikacji. Studium przypadku z perspektywy krytycz- nych badań nad dyskursem	279
Leszek Będkowski	
Polskie dystopie drugiej połowy XX i przełomu XX/XXI w. a dyskurs na tematy „polityczne” w przestrzeni publicznej. Zarys problematyki	289
Artur Rejter	
Problematyka płci a nazwy własne. W stronę onomastyki dyskursu	301

Część szósta

Rozważania wokół dyskursu i metod jego analizy

Waldemar Czachur	
O przydatności koncepcji „stylu myślowego” i „kolektywu myślowego” Ludwika Flecka w lingwistyce dyskursu	313
Aleksy Awdiejew	
Struktura dyskursu, relewancja i interpretacja	322
Zofia Bilut-Homplewicz	
Intertekstualność i dyskursywność w germanistycznej lingwistyce dyskursu	329
Anna Hanus	
Kilka refleksji na temat miejsca tekstu w germanistycznej analizie dyskursu	339
Mirosława Siuciak	
Dyskurs publiczny w perspektywie diachronicznej	350
Monika Zaśko-Zielińska	
Zastosowanie językoznawstwa korpusowego do badań nad dyskursem episto- larnym	358

Wprowadzenie

Fragmentaryczność, zmienność, nietrwałość, różnorodność to dominujące aspekty doświadczenia, jakie oferuje nam współczesna kultura. Dyskurs, ze względu na swą heterogeniczną złożoność, otwartość i „mgławicowość”, zdaje się dziś najlepiej spełniać funkcję kategorii reprezentującej niestabilność świata społecznych relacji. Zadaniem badawczym wciąż pozostaje wysiłek konstruowania modeli, które w sposób najbardziej satysfakcjonujący mogłyby odtworzyć ową dynamiczną strukturę. W sferze teorii najmocniejszym znakiem dążeń systematyzacyjnych jest manifestowane dziś coraz częściej odejście od modelu hierarchicznego porządku do modelu układu przestrzennego, obrazowanego najczęściej w postaci *mapy* i *sieci*. *Mapa* wyznacza każdemu punktowi (dyskursowi) odpowiednie miejsce w przestrzeni społeczno-kulturowej, a *sieć* przedstawia obraz skomplikowanej płataniny wielorakich powiązań między poszczególnymi punktami (dyskursami). O tych zagadnieniach teoretycznych traktują teksty pomieszczone w *Części pierwszej*. Stanisław Gajda wprowadza nas w problemy reprezentacji świata społecznego w kontekście przeżywanego dziś tzw. zwrotu kulturowego, Irena Szczepankowska próbuje wykorzystać, odpowiednio je modyfikując, modele przestrzenne do systematyki dyskursów związanych ze sferą prawa, a Bożena Witosz stara się uzasadnić potrzebę systematyzacji, ta bowiem zawsze wprowadza ład w myśleniu o z natury „nieuładzonych” praktykach komunikacyjnych. Lektura prac autorów wprowadzających czytelnika w zagadnienia teoretyczno-metodologiczne uświadamia trudność, jaką napotkały redaktorki tomu. Nie sposób (przynajmniej na razie) przełożyć zasad konstrukcyjnych modeli przestrzennych (*mapy* i *sieci*) na linearny układ książki i czasowy porządek lektury. Wyodrębniono więc cztery wielkie konstelacje dyskursów (instytucjonalną, ideologiczną, medialną oraz obejmującą dyskursy połączone wspólnym tematem), przyjmując za kryterium wyróżnienia dominującą pozycję jednego z aspektów dyskursu. Typy kategorii zgromadzone w tych zbiorach, co oczywiste, pozostają w sieci relacji z dyskursami pozostałych rodzin.

W myśleniu o dyskursach instytucjonalnych nie da się pominąć ich wymiaru ideologicznego (co szczególnie wyraźnie przebija się w tekście Marii Wojtak, charakteryzującej specyfikę współczesnego dyskursu religijnego), a także ich zapośredniczenia (na co wskazują zwłaszcza artykuły Ewy Malinowskiej i Jolanty Nocoń, uwzględniające medium Internetu jako narzędzie komunikowania się w ramach wspólnoty instytucjonalnej). O zgromadzeniu opracowań wymienionych autorek, jak również Mariusza Rutkowskiego, Ewy Ficek, Katarzyny Wyrwas i Beaty Dudy, w obrębie rodziny dyskursów instytucjonalnych zdecydowała perspektywa, z jakiej autor danego artykułu przygląda się wybranej odmianie dyskursu. Autorzy wprawdzie kierują spojrzenie na wybrane komponenty omawianej kategorii, ułożone na różnych płaszczyznach (są to: normy, środki i sposoby komunikowania się, podmioty dyskursu, sfera poznawcza, manifestacje tekstowe determinowane konwencjami gatunkowymi), ale zawsze w centrum ich interpretacji pozostaje instytucjonalność (wyznacznik omówiony dokładniej w artykule Mariusza Rutkowskiego). W *Części trzeciej* znajdują się teksty autorek (Katarzyny Kłosińskiej, Ireny Kamińskiej-Szmaj, Bernadety Ciesek, Janiny Labochy i Iwony Wowro), które na pierwszym planie sytuują wspólnoty (ideologiczne, etniczne, kulturowe) dyskursu, łączone w sposób mniej lub bardziej trwałą więzią podzielanych przekonań światopoglądowych i aksjologicznych. I w tej grupie odmian dyskursu publicznego trudno wyłączyć udział kryterium instytucjonalnego (co widać szczególnie w wypowiedziach Katarzyny Kłosińskiej i Ireny Kamińskiej-Szmaj na temat dyskursu politycznego). Krótkiego uzasadnienia wymaga decyzja ułożenia w tej „ideologicznej” rodzinie artykułu Marzeny Makuchowskiej, którego tytuł mógłby sugerować kwalifikację do zbioru dyskursów (zróznicowanych instytucjonalnie oraz światopoglądowo) podejmujących temat aborcji. Autorka stoi jednak na stanowisku, że dyskurs o aborcji jest wewnętrznie silnie spolaryzowany, a podstawą stratyfikacji są przekonania światopoglądowe uczestników życia społecznego w Polsce. Bogato reprezentowana jest w tomie rodzina dyskursów medialnych. Część im poświęconą otwierają dwa syntetyczne omówienia: dyskursu filmowego pióra Bogusława Skowronka oraz dyskursu sportowego autorstwa Beaty Grochali, a w następnych tekstach autorzy, omawiając kolejno różne jego odmiany (dyskurs telewizyjny, dziennikarski, publicystyczny), koncentrują się na wybranych poziomach i kategoriach dyskursu: tworzywie językowym (artykuł Iwony Loewe), nadawcy (wypowiedź Ewy Szkudlarek-Śmiechowicz), temacie oraz interakcji (tekst Marty Smykały), warstwie argumentacyjnej (artykuł Grażyny Habrajskiej). Metafora *sieci*, uwzględniająca interferencje między wyróżnionymi typami dyskursu medialnego, przystaje do zaprezentowanego przez Barbarę Bogołębską przeglądu funkcjonujących w środowisku medioznawców podziałów przestrzeni medialnej. Część zamyka wypowiedź Marii Krauz, omawiająca tekstowe (z podkreśleniem tego aspektu) manifestacje odmiany dyskursu medialnego, jaką jest dziennikarski dyskurs krytyczny. Autorzy artykułów zgrupowa-

nych w *Części piątej* koncentrują się na sposobach ujęcia tematu: gentryfikacji współczesnej przestrzeni miejskiej (tekst Łukasza Kumięgi), płci (wypowiedź Artura Rejtera) i „czarnych” wizjach przyszłości (artykuł Leszka Będkowskiego) warunkowanych światopoglądem podmiotów, ramą instytucjonalną czy innymi wyznacznikami dyskursu. Całość zamykają teksty (Waldemara Czachura, Aleksego Awdiejewa, Zofii Bilut-Homplewicz, Anny Hanus, Mirosławy Siuciak i Moniki Zaśko-Zielińskiej) rozważające — z różnych perspektyw i w różnych aspektach — problematykę lingwistyki dyskursu (teoretycznych kontekstów, metod i zakresu badań oraz pojęć związanych z kategorią dyskursu).

Pozostaje nam wyrazić nadzieję, że lektura tekstów zgromadzonych w tomie, który oddajemy do rąk Czytelników, dostarczy nie tylko poznawczej satysfakcji, ale będzie też źródłem przemyśleń i inspiracji do dalszych badań nad dyskursem.

Bożena Witosz
Katarzyna Sujkowska-Sobisz
Ewa Ficek

Redaktor: Agnieszka Plutecka
Projektant okładki: Agata Augustynik
Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel
Korektor: Urszula Bańcerek
Łamanie: Alicja Załęcka

Copyright © 2016 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-790-6
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-791-3
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 23,0. Ark. wyd. 28,5. Papier
offset. kl. III, 90 g   Cena 36 zł (+ VAT)

Druk i oprawa:
„TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław